

Prevention of Victimization of Physically and Mentally Disabled Individuals in Iranian Criminal Policy

Mohammad. Ebrahimi¹, Seyyed Mahmoud. Mir Khalili^{2*}, Hassan. Alipour², Mohammad. Asadi Junoshi²

¹ Doctoral Student of Criminal Law and Criminology, Aras International Campus, Tehran University, Tehran, Iran

² Department of Law, Ares International Campus, University of Tehran, Tehran, Iran

* Corresponding author email address: mirkhalili@ut.ac.ir

Article Info

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Ebrahimi, M., Mir Khalili, S. M., Alipour, H., & Asadi Junoshi, M. (2024). Prevention of Victimization of Physically and Mentally Disabled Individuals in Iranian Criminal Policy. *Journal of Social-Political Studies of Iran's Culture and History*, 3(2), 58-73.

© 2024 the authors. Published by Iran-Mehr: The Institute for Social Study and Research. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

ABSTRACT

Today, within the scope of protective victimology, we are witnessing the specialization of supports aimed at victims, such that vulnerable victims, as a particular spectrum of victims who deserve assistance and support appropriate to their vulnerability, have garnered specific attention in protective victimology. Therefore, it can be said that disabled victims, as a type of vulnerable victims, have special conditions. This is because their disability not only provides a suitable context for them to be at risk of victimization and creates a suitable readiness for the commission of crime by the offender, but also with the occurrence of victimization, they suffer an additional type of harm by experiencing victimization. The findings of this article indicate that in the Iranian legal system, various situational, social, and participatory prevention measures for the victimization of disabled individuals are included in different laws. The data and information have been examined using library and field methods, followed by their description and analysis.

Keywords: victimization, prevention, disabled individuals, disabled persons, Iranian criminal policy.

EXTENDED ABSTRACT

In recent years, the specialization of supports aimed at victims within protective victimology has become increasingly significant. Vulnerable victims, such as physically and mentally disabled individuals, warrant specific assistance due to their heightened susceptibility to victimization. This paper explores the preventive measures within the Iranian criminal policy framework to protect disabled individuals from victimization. This study employs a combination of library and field methods to analyze the situational, social, and participatory preventive measures embedded in various Iranian laws.

Disabled individuals are particularly vulnerable to victimization due to their disabilities, which not only increase their risk of being targeted but also exacerbate the harm they suffer upon being victimized. This dual-layered vulnerability necessitates tailored preventive measures. The Iranian legal system incorporates several strategies aimed at preventing the victimization of disabled individuals, reflecting a comprehensive approach that spans situational, social, and participatory prevention. Situational prevention focuses on modifying the environment to reduce opportunities for crime. This includes measures such as increasing surveillance, improving lighting in public spaces, and designing environments that deter criminal activities (Najafi Abrandabadi, 2002). For instance, ensuring that public spaces are well-lit and equipped with surveillance cameras can significantly reduce the likelihood of crimes against disabled individuals. Additionally, designing accessible facilities that minimize isolation can further protect these vulnerable individuals.

Social prevention involves addressing the broader social factors that contribute to victimization. This encompasses educational campaigns aimed at raising public awareness about the rights and needs of disabled individuals and promoting social inclusion (Gessen, 2022). Such initiatives can help reduce societal stigma and discrimination, which are often underlying causes of victimization. Education and awareness programs in schools and communities can foster a more inclusive society that values and protects its vulnerable members.

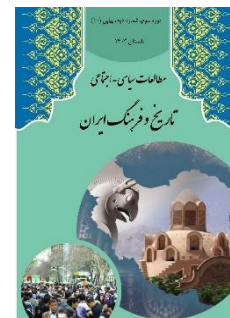
Participatory prevention emphasizes the active involvement of disabled individuals and their communities in the development and implementation of preventive measures. This approach recognizes the importance of empowering disabled individuals to take part in their own protection and advocacy (Tabatabaei et al., 2013). Encouraging the formation of support networks and advocacy groups can enhance the resilience of disabled individuals and provide them with a platform to voice their concerns and needs.

Despite these measures, the judicial response to crimes against disabled individuals in Iran has been inconsistent. There is often a lack of differential treatment in judicial proceedings, which fails to account for the unique vulnerabilities of disabled victims (Jafari Langroudi, 2019). This highlights the need for judicial reforms that incorporate a more nuanced understanding of victimization among disabled individuals. Ensuring that judicial processes are accessible and sensitive to the needs of disabled victims is crucial for effective justice delivery.

Moreover, legislative measures specifically targeting crimes against disabled individuals are essential. These include laws that criminalize discriminatory practices and provide harsher penalties for crimes committed against disabled persons (Dadban & Aghaei, 2008). Such legislative frameworks can serve as a deterrent to potential offenders and demonstrate a societal commitment to protecting its most

vulnerable members. The enforcement of these laws, coupled with effective judicial processes, can significantly enhance the protection of disabled individuals.

In conclusion, the prevention of victimization among disabled individuals in Iran requires a multifaceted approach that combines situational, social, and participatory measures. While the existing legal framework provides a foundation, there is a need for continuous improvement in judicial responses and legislative measures. By fostering a more inclusive society through education, empowerment, and legal reforms, Iran can better protect its disabled population from victimization and ensure their rights and dignity are upheld. This study underscores the importance of a comprehensive and integrated approach to victimization prevention, highlighting the critical role of protective victimology in safeguarding vulnerable populations.

پیشگیری از بزه دیدگی افراد ناتوان جسمی و ذهنی در سیاست جنایی ایران

محمد ابراهیمی^۱، سید محمود میرخلیلی^{۲*}، حسن عالی پور^۲، محمد اسدی جونوشی^۲

۱. دانشجوی دکتری علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی، واحد خوراسگان(اصفهان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

۲. استادیار گروه آموزش معارف اسلامی، دانشگاه فرهنگیان، اصفهان، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: mirkhalili@ut.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله

پژوهشی اصیل

نحوه استناد به این مقاله:

ابراهیمی، محمد، میرخلیلی، سید محمود، عالی پور، حسن، و اسدی جونوشی، محمد. (۱۴۰۳). پیشگیری از بزه دیدگی افراد ناتوان جسمی و ذهنی در سیاست جنایی ایران. *مطالعات سیاسی-اجتماعی تاریخ و فرهنگ ایران*, ۳(۲), ۷۳-۵۸.

امروزه در گستره بزه دیده شناسی حمایتی با تخصصی شدن حمایت های ناظر به بزه دیدگان روبه رو هستیم، به طوری که بزه دیدگان آسیب پذیر به عنوان طیفی خاص از بزه دیدگان که مستحق دریافت مساعدت ها و حمایت های متناسب با وضعیت آسیب پذیریشان هستند، توجه بزه دیده شناسی حمایتی را به طور خاص به خود معطوف داشته اند. لذا میتوان گفت ناتوانان بزه دیده به عنوان گونه ای از بزه دیدگان آسیب پذیر، واجد شرایط خاص اند. زیرا نه تنها ناتوانیشان بستری مناسب را برای در معرض خطر بزه دیدگی قرار گرفتن آنها و آمادگی مناسب برای ارتکاب جرم از سوی بزه کار فراهم آورده است، بلکه با وقوع بزه به نوعی آسیب مضاعفی را در پی تجربه کردن بزه دیدگی متحمل می شود. یافته های این مقاله نشان می دهد در نظام حقوقی ایران انواع پیشگیری وضعی، اجتماعی و مشارکت محور از بزه دیدگی افراد ناتوان در قوانین مختلف آمده است. داده ها و اطلاعات به شیوه کتابخانه ای و میدانی بررسی و سپس به توصیف و تحلیل آنها پرداخته شده است.

کلیدواژگان: بزه دیدگی، پیشگیری، افراد ناتوان، معلولین، سیاست جنایی ایران.

© ۱۴۰۳ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی صورت گرفته است. (CC BY-NC 4.0)

مقدمه

بر اساس ماده ۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری، بزه دیده، یک مفهوم عام از کسی می‌باشد که از وقوع جرم، توسط مجرم، آسیب دیده است. به بیان دیگر بزه دیده به عنوان شخص صاحب حقی است که حقوقش مستقیماً بر اثر ارتکاب پدیده مجرمانه از سوی مجرم مورد تعدی و تجاوز قرار گرفته است. از نظر جرم‌شناسی نقش بزه دیده گاه همسان یا پررنگ تر از بزه‌کار دیده شده اما هنوز هم موقعیت واقعی و تعیین کننده خود را در جوامع مختلف بدست نیاورده است. معلول نیز فرد ناتوان یا کم توانی است که علاوه بر اینکه نتوانسته بخاطر ویژگی‌های جسمی و روحی از حقوق خود دفاع کند از طرفی قربانی جرم هم واقع می‌شود که پیامدهای ناشی از بزه دیدگی را تشدید می‌کند که نظام عدالت کیفری رسالت جدی تری در قبال این افراد برعهده دارد. به نظر می‌رسد حمایت از این دسته از بزه دیدگان خاص در پرتو مطالعات بزه دیده شناسی حمایتی و اسناد حقوق بشر ضرورت انکار ناپذیر جوامع کنونی و از جمله جامعه ما باشد تا در راستای آن بتوان به اهدافی چون اجرای عدالت و افزایش اقدامات پیشگیری از جرم رسید بنحویکه هم شاهد بزه دیدگی مکرر این افراد نباشیم و هم اینکه بزه دیدگان خود به بزه‌کاری روی نیاورند. آگاهی یافتن از نیازمندی‌های بزه دیدگان معلول و تامین این نیازمندی‌ها ضروری است.

بزه دیدگان معلول به دلیل آسیب پذیری، شایسته بهره مندی از سازوکارهای خاص ترمیمی و حمایتی متناسب با نوع و میزان ناتوانیشان می‌باشند که این سازوکارهای خاص چه از طریق نهادهای خصوصی باشد و چه دولتی و چه از طریق صندوق‌های حمایتیو چه با کمک افراد بزه دیده برای کشف رقم سیاه باشد باز هم مفید به نظر می‌رسند. امید است بتوان با وضع قوانین و مقررات حمایتی منسجم، گامی نو در حمایت از بزه دیدگان به ویژه بزه دیدگان معلول برداشت (Samavati, 2004).

مفهوم ناتوان بزه دیده

بزه دیده شناسی حمایتی با توجه به گونه‌های خاص بزه دیدگان آسیب پذیر، به دنبال ارتقای جایگاه بزه دیده در نظام عدالت کیفری است. ناتوانان بزه‌دیده به دلیل آسیب پذیری، شایسته بهره مندی از گونه‌های خاص سازوکارهای ترمیمی و حمایتی متناسب با نوع و میزان ناتوانی خود هستند.

مفهوم لغوی بزه دیده

در متون فارسی با کمی تسامح می‌توان گفت این واژه در معنی عامش معادل واژه «قربانی» به کار رفته است. اما در معنی خاصش، فی الواقع مفهومی مضیق و همسنگ با واژه معروف حقوق جزا یعنی «مجنی علیه» می‌باشد. مجنی علیه در واژه‌شناسی یعنی: «آنکه جرمی به ضرر او واقع شده است» یا «آنکه جنایت بر او وارد رفته است» یا «شخصی که در اثر جرم، شبه جرم یا خطای دیگری زیان‌دیده است» (Anvari, 2007).

مفهوم اصطلاحی بزه دیده

در اصطلاح حقوقی مؤلف ترمینولوژی حقوق «مجنی‌علیه» را کسی می‌داند که جرمی به ضرر او واقع شده است (Jafari Langroudi, 2019). معتمد در تعریف «مجنی علیه» می‌نویسد: «مجنی علیه عبارت است از مفعول جرم، یعنی آنکه جرم درباره وی انجام پذیرد. وی ممکن است انسان باشد مثل اکثر جرایم از قبیل قتل، ایراد ضرب و ممکن است شخصیت حقوقی باشد مثل جرایم علیه امنیت کشور یا کلاهبرداری نسبت به یک شرکت تجاری یا اختلاس.

مفهوم ناتوان بزه دیده (معلولان)

پیش شرط اتخاذ هر گونه تدبیر حمایتی-مراقبتی و ترمیمی برای ناتوانان و به ویژه ناتوانان بزه‌دیده این است که در وهله نخست با ارائه تعریفی از ناتوانی و فرد ناتوان چارچوب ضابطه مندی برای آسیب پذیری ارائه شود تا در این زمینه بتوان برنامه ریزی و مدیریت کیفی شایسته‌ای را نسبت به این قشر آسیب پذیر اعمال کرد. به طور عمده تعاریفی که در این مورد مطرح شده را می‌توان در دو بخش تعاریف «عملکرد محور» و تعاریف «نتیجه محور» طبقه بندی کرد. تعاریف عملکرد محور دارای ویژگی توصیفی است یعنی این دسته از تعاریف بر مبنای تعیین حالت ناتوانی و تشریح ویژگی‌های آسیب شناختی آن را ارائه شده اند. در حالی که تعاریف نتیجه محور مبتنی بر پیامدهای ناشی از ناتوانی بوده و با نگاهی آینده محور ناتوانی را از منظر پیامدهای مخربی که برای فرد ناتوان در سطح فردی و اجتماعی به همراه خواهد داشت، تبیین می‌کنند. در تعریف عملکرد محور، ناتوانی مجموعه‌ای از نقایص جسمانی، حسی یا ذهنی به طور انفرادی یا ترکیبی تعریف شده است. نقایص جسمی شامل جراحات و قطع عضو یا سایر ضایعات جسمی و بیماری‌های مزمن یا مادرزادی مانند فلج مغزی، نقایص حسی مشتمل بر نقص شنوایی یا بینایی و نقایص ذهنی شامل عقب ماندگی ذهنی و یا نقص شناختی است (Samavati, 2008).

مصادیق پیشگیری از بزه دیدگی افراد ناتوان

در این قسمت به بررسی انواع پیشگیری کیفی و غیر کیفی خواهیم پرداخت.

پیشگیری کیفی در قبال بزه دیدگی افراد ناتوان

پیشگیری کیفی شامل اقداماتی است که ماهیت کیفی داشته و موضوع مخاطب آن مجرمان می‌باشند و با تهدید کیفی ناقضان قانون از یک سو و به اجرا گذاشتن این تهدید از طریق مجازات اعمال می‌شود. در واقع با استفاده از سیستم عدالت کیفی و جنبه‌های ارباب آمیز آن در راستای بازداشتن مردم از ارتکاب جرم یا خارج ساختن آنان از چرخه جرم به نحوی که مرتکب جرایم بعدی نشوند، گام برمی‌دارد (Jalali Farahani, 2007) و به تعبیر برخی حقوقدانان از مجرای اعمال ضمانت اجرای کیفی بر مرتکبان جرم و نشان دادن بذر ارباب در دل مجرمان بالقوه و بالفعل محقق می‌شود (Dadban & Aghaei, 2008).

در حوزه جرایم علیه معلولین و پیشگیری کیفی از آن، مقنن می‌تواند با اقداماتی از جمله جرم انگاری برخی موارد خاص و نیز تشدید مجازات در موارد وقوع بزه علیه معلولین از چهره سر کوبگرانه و قهری قانون کیفی بهره جسته و نیز با شیوه‌های ارباب آمیز و تدابیر سختگیرانه نظیر رسیدگی ویژه و خارج نوبت یا تشهیر مجرم، بزهکاران را ارتکاب آن بازداشته و پیشگیری از بزه دیدگی معلولین را محقق سازد.

جرم انگاری های خاص

بایستی اذعان داشت که سیاست کیفی ناظر بر نوع جرم انگاری می‌تواند عنصری بازدارنده و پیشگیرانه در قبال وقوع جرایم علیه معلولین باشد. در این راستا مقنن کیفی می‌تواند از رهگذر جرم انگاری‌های خاص در مواردی که حمایت کیفی خاص از معلولین بزه دیده این مسئله را اقتضا می‌کند، از ظرفیت‌های خود استفاده کند.

برخی سوء رفتارها و محرومیت‌ها که نسبت به معلولین اعمال می‌شود، واجد وصف مجرمانه نیستند و از این رو ضمانت اجرای کیفی برای آن‌ها مقرر نشده است (Samavati, 2004). مقنن کیفی می‌تواند با اطلاق وصف مجرمانه به سوء رفتارها و خشونت‌هایی که

نسبت به معلولین انجام می‌گیرد، مرتکبین چنین اعمالی را در معرض ضمانت اجرای کیفری قرار دهد تا از این پس مرتکبین تحت عنوان بزهکار قرار گرفته و اعمال ارتكابی آنان علیه معلولین پاسخ کیفری دربرداشته باشد.

حال آن که اگر این سوءرفتارها و اعمال محرومیت‌ها علیه معلولین جرم انگاری نشود، مرتکبین در نهایت منحرف از هنجارهای اجتماعی تلقی می‌شوند و بدیهی است که واکنش اجتماعی هم در مورد چنین افرادی کفایت نکرده و جنبه بازدارندگی ندارد. افزون بر این، عدم اتخاذ تدابیر کیفری در قالب مجازات ممکن است منجر به تجری مرتکبین در سوءرفتار با معلولین شود و چه بسا موجبات بزه دیدگی مکرر فرد معلول را فراهم کند. لذا به نظر می‌رسد جرم انگاری‌های خاص که ناظر به افعال یا ترک فعل‌های زیان بار نسبت به فرد معلول باشد مثل جرم انگاری اعمال هرگونه تبعیض بر اساس معلولیت یا عدم گزارش هرگونه معلول آزاری و هم چنین پاسخ دهی کیفری از طریق تعیین مجازات در چنین مواردی از جمله رسالت‌های نوین مقنن کیفری و لازمه تحقق امر پیشگیری از بزه دیدگی معلولین می‌باشد.

تشدید مجازات

از منظر کیفرشناسی نیز چگونگی تعیین کیفر و لحاظ کردن کیفیت مشدده توأم با کیفر اصلی جرم برای مجازات بزهکارانی که با استفاده از خصیصه آسیب پذیری در فرد معلول، علیه وی مرتکب جرم شده اند، می‌تواند متضمن تأمین اهداف پیشگیری از بزه دیدگی معلولین باشد.

در این راستا، مقنن کیفری می‌تواند با رویکردی بزه دیده محور و با لحاظ مولفه آسیب پذیری در فرد بزه دیده، ارتکاب جرم علیه معلولین را از جمله کیفیات مشدده محسوب کرده و به قاضی اختیار دهد تا در مورد چنین جرایمی از سازوکار تشدید مجازات استفاده نماید. بدین ترتیب مرتکبی که معلول را به عنوان آماج جرم خود برمی‌گزیند، از مرتکبی که علیه فرد غیر آسیب پذیر مرتکب جرم شده است مجازات شدیدتری تحمل می‌کند. اساساً در صورتی که رویکرد حقوق کیفری نسبت به جرایم علیه معلولین مبتنی بر تشدید مجازات باشد، از رهگذر بالا بردن هزینه جرم برای بزهکاران، نقش پیشگیرانه‌ای در قبال بزه دیدگی معلولین خواهد داشت.

در این زمینه می‌توان ملاک تشدید مجازات را میزان آثار مخرب جرم بر میزان آسیب پذیری بزه دیده و وخیم کردن ناتوانی وی به دنبال وقوع جرم و یا سوءاستفاده بزهکار از ناتوانی بزه دیده در ارتکاب بزه قرار داد تا و یژگی بازدارنده و ارعابی مجازات در مورد جرایم علیه معلولین پررنگ شده و در امر پیشگیری موثر باشد.

پیشگیری غیر کیفری در قبال بزه دیدگی افراد ناتوان

در اواخر قرن اخیر ناکارآمدی شیوه‌های کیفری پیشگیری از جرم، جرم شناسان را به سمت اتخاذ تدابیر پیشگیرانه در مفهوم مضیق و در قالب تدابیر غیر کیفری سوق داد. پیشگیری غیر کیفری به معنای توسل به اقدامات غیر سرکوبگر و غیر قهرآمیز است که دارای ماهیت اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و آموزشی می‌باشد و به منظور قانون کرا ساختن افراد و حفاظت از آماج‌های جرم از طریق حذف یا محدودسازی عوامل جرم‌زا و نیز مدیریت مناسب عوامل محیط‌فیزیکی و اجتماعی که فرصت‌های مناسب ارتکاب جرم را فراهم می‌کند اعمال گشته و البته فقط به تدابیر قبل از ارتکاب جرم نظر دارد (Ebrahimi, 2008).

پیشگیری غیر کیفری به دو دسته تدابیر اجتماعی و وضعی پیشگیری از جرم تقسیم می‌شود. جرم‌شناسان معتقدند برای این که یک جرم بر اساس مبانی جرم شناختی محقق شود، باید سه عنصر با یکدیگر جمع شوند که عبارت‌اند از انگیزه، ابزار و فرصت ارتکاب جرم. مهم‌ترین ضلع این مثلث، قاعده آن یعنی انگیزه مجرمانه است که باعث بیدار شدن میل درونی در افراد و قصد مجرمانه است. برای از بین بردن

این عامل، ضروری است تدابیر پیشگیرانه اجتماعی اتخاذ شوند و با تاثیر در محیط‌های اجتماعی اطراف فرد از طرق مختلف، زمینه ایجاد انگیزه ارتکاب بزه را در وی از بین ببرند.

اما اگر به هر دلیل مجرمان واجد انگیزه شدند، باید از اجتماع دو ضلع دیگر مثلث یعنی فرصت و ابزار ارتکاب جرم جلو گیری کرد که در چارچوب رسالات پیشگیری وضعی یا وضعیت مدار قرار میگیرند. البته سلب فرصت از اهمیت بیشتری برخوردار است، زیرا هیچ گاه نمی توان تمام ابزارهای ارتکاب جرم را از سطح جامعه جمع آوری کرد.

پیشگیری اجتماعی

پیشگیری اجتماعی مجموعه اقدامات پیشگیرانه است که بر کلیه محیط‌های پیرامون فرد که در فرآیند جامعه پذیری نقش داشته و دارای کارکرد اجتماعی هستند، تاثیر می‌گذارد و به عبارت دیگر به تدابیر و اقداماتی اطلاق می‌شود که هدف آن‌ها حذف و یا خنثی نمودن سلسله عوامل موثر بر ارتکاب جرم می باشد و مشتمل بر اقداماتی است که با هدف اجتناب از ارتکاب اعمال مجرمانه توسط افراد به صورت مستقیم یا غیرمستقیم بر شخصیت افراد تاثیر می‌گذارد (Gessen, 2022).

در این رویکرد، جرم بیش از آن که ناشی از تفکر و رویکرد مجرمانه باشد، ناشی از اختلال در جامعه است و لذا جرم پدیده ای کاملاً اجتماعی تلقی می شود و بر همین اساس با تمرکز بر برنامه های تکمیلی، سعی بر بهبود بهداشت زندگی خانودگی، آموزشی، مسکن، فرصت های شغلی و اوقات فراغت دارد تا محیطی امن و سالم ایجاد نموده و به طور مستقیم یا غیرمستقیم با تاثیر گذاری بر شخصیت افراد از سازمان دهی فعالیت آنان حول محور انگیزه‌های بزهکارانه پیشگیری کند.

در حوزه معلولین و مباحث راجع به راهکارهای پیشگیری غیرکیفری از بزه دیدگی ایشان نیز می‌توان با تمرکز بر محیط‌های پیرامون افراد، سعی در کاهش انگیزه‌های مجرمانه و شرورانه‌ای داشت که بزهکاران را به سمت انتخاب معلولین به عنوان قربانی جرم سوق می دهند؛ اقداماتی که در قالب توسعه آموزش‌های عمومی و همین طور ترویج اخلاقیات قرار می‌گیرند.

نمونه‌هایی از راهکارهای پیش گیرنده اجتماعی به منظور کاهش ضریب بزه دیدگی معلولین و ناتوانان ارتقاء وضعیت آنان عبارتند از: تدارک امکانات و فرصت های شغلی برای ناتوانان همانند سایر اقشار انسانی با توجه به مشکلات جسمی و روانی آن‌ها و نیازهایشان، آموزش به ناتوانان به منظور یادگیری مهارت انجام فعالیت‌ها و مشاغل خاص، آگاه سازی و اطلاع رسانی به ناتوانان نسبت به انواع خطراتی که ممکن است آن‌ها را تهدید کند و یا با آن مواجه شوند از طریق رسانه‌ها و وسایل ارتباط جمعی یا بر گزاری کلاس‌ها و یا دوره‌های آموزشی برای آنان، افزایش آگاهی افراد جامعه آگاهی افراد جامعه از طریق وسایل ارتباط جمعی از نیازها و مشکلات ناتوانان و نیز خطراتی که آنان را تهدید می‌کند، بر گزاری کلاس‌ها و دوره های آموزش مخصوصاً برای خانواده‌های معلول، افراد مراقب و یا کارکنان و مسئولان نهاد و مؤسساتی که به نوعی با این دسته از اشخاص در ارتباط هستند، تدوین کتاب یا بروشوری در این زمینه و تدریس آن‌ها برای دانش آموزان یا انتشار آن؛ تأسیس مراکز یا نهادهای خاص جهت نگهداری و مراقبت از معلولین و به ویژه معلولین فاقد سرپرست، معلولین دارای والدین مشکل دار، تأسیس و اختصاص مراکز خدمات درمانی، پزشکی و پرستاری خاص معلولین، ارتقاء قابلیت دسترس پذیری امکانات مساعدتی و ارائه خدمات متناسب با نوع میزان آسیب پذیری معلولین؛ تولید و توزیع وسایل و امکانات رفاهی خاص معلولین مانند ویلچر - سمعک - آسانسور - راه پله‌ها برخی از مهم ترین تدابیر پیشگیرانه اجتماعی از بزه دیدگی معلولین در سیاست جنایی تقنینی ایران است (Elwani & Kohzadi, 2019).

گسترش آموزش

همان گونه که در بخش عوامل بزه دیدگی معلولین بدان اشاره شد، فقدان آموزش لازم در سطوح مختلف جامعه می‌تواند نقش مهمی در افزایش احتمال بزه دیدگی ایشان ایفا کند. اشاعه فرهنگ صحیح و آموزش دهی مناسب جامعه و لایه‌های گوناگون آن در رابطه با مسائل و محدودیت‌های خاص معلولین و چگونگی تقابل آن با بخش‌های گوناگون اجتماع، می‌تواند گامی اساسی در مسیر پیشگیری تلقی شود. در این راستا به طور ویژه می‌توان به فقر آموزش در مراکز نگهداری ویژه معلولین اشاره داشت. با ارائه آموزش‌های لازم به کارکنان این مراکز و آگاه‌سازی کامل ایشان نسبت به مسائلی چون اقسام معلولیت‌ها و محدودیت‌های خاص هر کدام و نیز نحوه برخورد صحیح و اصولی با معلولیت و راه‌های برقراری ارتباط مناسب با فرد معلول، می‌توان از بسیاری موارد خشونت فیزیکی یا سایر اعمال محدودیت‌ها نسبت به معلولین در این مراکز پیشگیری نمود. در سطح دستگاه قضایی نیز آموزش دهی مناسب کارکنان و قضات، موجبات حذف موانع شکایت معلولین بزه دیده و احقاق حقوق ایشان و ممانعت از بزه دیدگی مکرر معلولین بزه دیده خواهد شد.

ترویج ارزش‌های اخلاقی

بی شک، یکی از عوامل عمده افزایش آمار جرم و جنایت در جامعه به ویژه علیه اقشار آسیب پذیر مانند زنان و کودکان و معلولین، همانا سقوط اخلاقیات و رواج ضد ارزش‌ها در عرصه اجتماع است. در تمام مکاتب الهی همواره تاکید بر کرامت ذاتی انسان‌ها صرف نظر از کاستی‌های ظاهری بوده و دستگیری از ناتوانان و ضعیفان، سرلوحه تعالیم آنان بوده است. اما با این وجود، با رشد صنعتی و توسعه جوامع به تدریج کسب منفعت جای اصول اخلاقی را گرفته و همین عاملی گشته در جهت تهدید بخش‌های ضعیف و آسیب پذیر جامعه که به جهت ناتوانی، خطرات اجتماعی را بیشتر احساس می‌کنند.

در حوزه پیشگیری اجتماعی که تاکید بر محیط‌های پیرامون افراد داشته و سعی در رفع نواقص مراحل جامعه پذیری افراد در جهت پس زدن زمینه‌های ارتکاب جرم و انگیزه‌های مجرمانه می‌باشد، می‌توان با ترویج اصول اخلاقی و رسوخ تدریجی آن در میان قشرهای گوناگون اجتماع، خلائای فردی و نارسایی‌های درونی افراد را که می‌تواند منتج به ایجاد انگیزه‌های مجرمانه در فرد شوند را از بین برد تا اصلی ترین ضلع مثلث تکوین جرم که همانا انگیزه جرم می‌باشد، مجال رشد نیافته و آمار بزه‌های ارتكابی در سطح اجتماع کاهش یابد. در صورت نهادینه شدن ارزش‌هایی که بر دستگیری از ناتوانان و حمایت از افرادی که به لحاظ جسمی یا ذهنی دچار نواقصی هستند تاکید دارند، به بسیاری از جرایم شایع علیه معلولین فرصت تکوین نداده و تا حد قابل توجهی، از آسیب پذیری مضاعف و بزه دیده شدن معلولین پیشگیری می‌نماید.

پیشگیری وضعی

پیشگیری وضعی عبارت است از: (اقدامات پیشگیرانه معطوف به اوضاع و احوالی که جرائم ممکن است در آن وضعیت به وقوع بپیوندد، به طوری که هدف از این اقدامات، اتخاذ ترتیبی است که بهای ارتکاب عمل مجرمانه را برای مرتکب، بیش از سود حاصل از آن قرار دهد؛ چرا که از نظر طرفداران پیشگیری وضعی، انسان موجودی حسابگر است و سود و زیاده عملش را به طور فطری می‌سنجد). در ادامه باید متذکر شد که این نوع پیشگیری اساساً بزه دیده مدار است و بنابراین، با پیشگیری اجتماعی که بزه‌کار را در کانون توجه خود قرار می‌دهد، متفاوت است. هر چند در اینجا مجرم به طور غیرمستقیم مطرح است (Najafi Abrandabadi, 2002).

به تعبیر دیگر پیشگیری وضعی درصدد است تا با ایجاد تغییر در محیط فیزیکی و شیوه‌های نظارت و کنترل، آمار جرایم را کاهش دهد و با اتخاذ راهبردهایی مبتنی بر تغییرات محیطی، کنترل بزه‌کاران و نیز حفاظت از بزه دیدگان در جهت دشوار یا سلب نمودن امکان وقوع جرم و کاستن از جاذبه آماج‌های آن گام بردارد (Mir Khalili, 2007).

روش‌های پیشگیری وضعی در سه دسته قرار دارند:

۲- پرخطر نمودن ارتکاب جرم برای مجرم

۳- کاهش جاذبه از آماج‌ها و قربانیان جرم

مشخص که است بحث راجع به هر یک از این شیوه‌ها، خود مجال دیگری می‌طلبد و در این جا فقط جهت آشنایی با این حوزه و هم چنین تطبیق آن‌ها با شیوه‌های پیشگیرانه‌ای که می‌توانند نسبت به معلولین به اجرا درآیند، به آن‌ها اشاره شد.

در باب پیشگیری وضعی از بزه علیه معلولین، رسالت اصلی همانا کاستن از جاذبه و آسیب پذیری ایشان در مقابل بزهکاران بالقوه و همین طور دشوار و پرخطر نمودن مسیر ارتکاب بزه علیه ایشان می‌باشد تا بتوان حتی الامکان آسیب پذیری معلولین در مقابل انواع بزه را کاهش داده و از بزه دیدگی ایشان پیشگیری نمود.

در حال حاضر مهم ترین و آخرین قانونی که در ایران در واقع حقوق تحصیلی و آموزشی کودکان معلول را مورد حمایت و توجه قرار داده است. (قانون جامع حمایت از معلولان) ۱۳۸۳ است. در ماده ۳ این قانون مقرر شده است. سازمان بهزیستی کشور موظف است در چارچوب اعتبارات مصوب در قوانین بودجه سالانه اقدامات ذیل را به عمل آورد.

الف: تأمین خدمات توانبخشی، حمایتی- آموزشی و حرفه‌ای مورد نیاز معلولان با مشارکت خانواده های معلولان و همکاری بخش غیر دولتی (خصوصی، تعاونی، خیریه) و پرداخت یارانه مراکز غیر دولتی و خانواده ها

ب: گسترش مراکز خاص نگهداری، آموزشی و توانبخشی معلولان واجد شرایط (معلولان بی سرپرست، معلولان مجهول الهویه، معلولان یا ناهنجاری های رفتاری) با همکاری بخش غیردولتی و پرداخت تسهیلات اعتباری و یارانه به آنها.

ج: تأمین و تحویل وسایل کمک توانبخشی مورد نیاز افراد معلول.

د: گسترش کارهای آموزشی حمایتی و تولیدی معلولان و ارائه خدمات توانبخشی حرفه ای معلولان به معلولان جهت توانمندسازی آنها.

همچنین ماده ۸ این قانون در مورد تحصیلات عالی و دانشگاهی معلولان است که مقرر می‌دارد معلولان نیازمند واجد شرایط در سنین مختلف می‌تواند با معرفی سازمان بهزیستی کشور از آموزش رایگان در واحدهای آموزشی تابعه وزارتخانه‌های آموزش و پرورش علوم، تحقیقات و فناوری، بهداشت درمان و آموزش پزشکی و دیگر دستگاه‌های دولتی و نیز دانشگاه آزاد اسلامی بهره مند گردند (Elwani & Kohzadi, 2019).

در این راستا می‌توان به شیوه های اعمال نظارت و همین طور ممتنع ساختن ارتکاب بزه علیه معلولین در جهت تقلیل فرصت های وسوسه انگیز و کاستن از جاذبه معلولین به عنوان آماج های جرم اشاره داشت.

نظارت و کنترل مستمر

یکی از مسائل شایان توجه در راه پیشگیری از بزه دیدگی معلولین، اعمال نظارت مستقیم از سوی نهادی کارآمد است. خانواده یکی از این کانون‌های مستلزم نظارت می‌باشد که صلاحیت سرپرستان معلول و نیز شرایط معیشت وی در آن از موارد نیازمند کنترل مستمر تلقی می‌شود.

از آن جا که سازمان بهزیستی به جهت کثرت وظایف و مسئولیت‌ها قادر به اعمال نظارت مستقیم بر موارد فوق نمی‌باشد، ایجاد سازوکاری مستقل با وظایف و تکالیف تعریف شده که زیرمجموعه سازمان بهزیستی و البته در ار تباط مداوم با دستگاه قضایی باشد، قادر است به این مهم جامه عمل بپوشاند.

نهاد مذکور می تواند با مراجعات سالانه و مستمر به محل زندگی معلول، ضمن حفظ حریم خصوصی خانواده ها اولاً مرتباً شرایط اخلاقی و صلاحیت سرپرستان معلول را بررسی نموده و در صورت بروز هر گونه مشکل که موجبات تحت فشار بودن معلول را فراهم می سازد، اقدامات مقتضی را به عمل آورد و ثانیاً می تواند شرایط معیشت و مراقبت از معلول در خانواده را نیز تحت نظارت غیر مستقیم داشته باشد. هم چنین به دلیل حضور دائمی یا موقتی بسیاری از معلولین در مراکز نگهداری ویژه، لزوم اعمال نظارت از سوی نهادی مستقل به جهت کنترل شرایط مراقبت از معلول و منع هرگونه خشونت یا اعمال محدودیت در مقابل معلول در آن به چشم می خورد. سلب ابتدایی ترین حقوق انسانی مثل راه رفتن و حرکت از معلول ذهنی و بستن مداوم او به تخت، از شیوه های غیر انسانی و خشونت باری است که می توان با نظارت مستمر و دقیق از انجام آن جلوگیری نمود.

در مجموع باید گفت اعمال نظارت مستقیم یا غیرمستقیم بر خانواده ها یا مراکز نگهداری که سرپرستی و نگهداری معلول را بر عهده دارند، می تواند تا حد زیادی از رهگذر دشوار و پرخطر نمودن ارتکاب جرم برای بزهکار، احتمال بزه دیدگی معلولین را کاهش داده و گامی مؤثر در مسیر پیشگیری از بزه دیدگی ایشان قلمداد گردد.

افزایش زحمت ارتکاب جرم علیه معلولین

در جهت حفاظت از معلولین به عنوان آماج های بی دفاع جرم می توان نسبت به اتخاذ تمهیداتی اقدام نمود که از سویی تلاش و کوشش بزهکار برای ارتکاب جرم علیه معلول را افزایش دهد و از سوی دیگر از جاذبه های معلولین به عنوان سیبل های کم خطر در مقابل بزهکاران بالقوه بکاهد.

اجباری نمودن برخی مراحل خاص در روند فعالیت های اقتصادی معلولین، مراقبت از معلولین بی سرپرست یا بد سرپرست در مراکز نگهداری ویژه، تأمین حداقل معاش برای معلولان نیازمند و مسائلی از این نوع که می توان با اعمال آنها تا حدی از سهولت ارتکاب بزه علیه معلولین کاست. مثلاً نگهداری مناسب معلولین که فاقد سرپرست ذی صلاح می باشند در مراکز ویژه، از رها شدن فرد معلول در اجتماع و تقابل بی دفاع با انواع خطرات موجود یا زندگی در خانواده ای بد سرپرست و اعمال انواع خشونت ها علیه وی، ممانعت می کند و راه ارتکاب بسیاری از جرایم علیه ایشان را مسدود می کند.

تأمین تجهیزات رایج و هشدار دهنده ایمنی منزل برای معلولین ناشنوا و نابینا به جهت سهولت فراوان وقوع سرقت از محل زندگی آنان، تخصیص چند آژانس اتومبیل به سازمان بهزیستی جهت استفاده آسان و بی خطر معلولین نابینا و بسیاری موارد جزئی دیگر که شاید هزینه ناچیزی دربرداشته باشد اما راه بسیاری از جرایم شایع علیه معلولین را مسدود نموده و موجبات صعوبت ارتکاب بزه علیه آنان را برای بزهکاران بالقوه فراهم می آورد.

پیشگیری مشارکت محور

وجه تمایز تدابیر مشارکت محور از کلیه اقدامات مساعدت محور پیش گفته در این نکته است که ایجاد قواعد و قوانینی در باب مساعدت های مالی یا بهداشتی و مراقبتی جز با حمایت و پیگیری نهادهای مسئول و اجرایی کشور، قابلیت تحقق برای اقشار آسیب پذیر را نخواهد داشت. در حالیکه هرگونه حمایت مشارکت محور از اقشار آسیب پذیر در زمینه های شغلی و اقتصادی یا اجتماعی و فرهنگی علاوه بر زمینه سازی مشارکت افراد ناتوان در فعالیت های اجتماعی، این امکان را برای آنان فراهم می سازد تا بتوانند در کنار افراد عادی به فعالیت بپردازند. هرچند ایجاد این گونه حمایت ها نیز به تنهایی نمی تواند موجبات توانمندی اقشار آسیب پذیر را فراهم نماید و نیازمند آگاهی دهی، فرهنگ سازی و جذب مشارکت عمومی است، اما خود قدمی مؤثر در جهت کاهش بزه دیدگی محسوب می شود. مفهوم مشارکت اجتماعی برقراری یک کنش و واکنش موفقیت آمیز بین اقشار آسیب پذیر و افراد عادی را در ذهن تداعی می کند و به نوعی دو وجهی بودن تعاملات

اجتماعی را یادآور می‌شود. تا زمانیکه یک تعامل موفق میان اقشار آسیب‌پذیر و مردم عادی در قالب کارکردهای اجتماعی برقرار نگردد، نمی‌توان شاهد تغییر نگرش مردم نسبت به توانایی‌ها و برابری این افراد با دیگران بود (Tabatabaei et al., 2013).

پیشگیری جامعه مدار

آسیب‌پذیری گروه‌های در معرض خطر صرفاً به ناتوانی‌های فردی آنان باز نمی‌گردد بلکه بالعکس عمده دلیل بزه دیدگی ایشان در ارتباط با دیگران است. عدم آگاهی از حقوق و توانمندی این افراد، زمینه‌ساز بسیاری از جرائم علیه ایشان است. در حالیکه به کمک آگاهی‌های عمومی، بسیاری از سوء تفاهم‌ها در مورد افراد آسیب‌پذیر رفع می‌شود. همچنین با تقویت نهاد خانواده به عنوان اصلی‌ترین و نزدیک‌ترین نهاد اجتماعی به این افراد، زمینه‌ی درک مناسب و پیشگیری از بزه دیدگی این افراد فراهم می‌شود. علاوه بر این مناسب‌سازی محیط و رفع موانع و مهمتر از آن تقویت سازمان‌های مردم‌حامی این اقشار، از لوازم مشارکت این افراد در مناسبات اجتماعی و پیگیری حقوق حمایتی است (Tavajjohi, 2008).

افزایش سطح فرهنگ اجتماعی نسبت به افراد ناتون

کلید اصلی حل بسیاری از مشکلاتی که هم اکنون اقشار آسیب‌پذیر دچار آن است، افزایش سطح آگاهی عمومی می‌باشد. گرایش‌ها و رفتارهای جامعه، غالباً به محدودیت این گروه‌ها از زندگی اجتماعی و فرهنگی منجر می‌شود. غصب و تبعیضی که بر آنان تأثیر می‌گذارد و میزانی که آنان را از مراودات اجتماعی عادی باز می‌دارد برای بسیاری از آنان مشکلات روانی و اجتماعی به بار می‌آورد. عوامل فرهنگی اثرات بسیار مهمی را در بین رفتارهایمان در زندگی روزمره ایفا می‌کنند.

این عوامل بر اغلب نگرش‌های ما نسبت به آنچه در پیرامونمان اتفاق می‌افتد اثر می‌گذارد. از جمله برگروه‌های در معرض خطر و مشارکت آنان در روابط اجتماعی تأثیرگذار است. عوامل فرهنگی در مفهوم و سیستم مجموعه متنوع مرتبط با سنت، قومیت و دین است که در یک جوهر واحد با هم گرد آمده اند و در مشارکت افراد آسیب‌پذیر در محیط شان تأثیرگذارند. بر این اساس در ماده ۵ کنوانسیون رفع هرگونه تبعیض علیه زنان ۱۹۷۹، دول عضو متعهد گردیده اند کلیه اقدامات مناسب را در تعدیل الگوهای اجتماعی، فرهنگی و رفتاری مردان و زنان به منظور از میان برداشتن تعصبات و کلیه روش‌های سنتی و غیره که به تفکر پیشگیری یا برتری هر یک از دو جنس منجر می‌شود، انجام دهند (Tavajjohi, 2008). همان گونه که در بخش تمهیداتی بیان شد برخی از عوامل آزار یا آسیب زنان به باورها و سنت‌های غلط در جوامع باز می‌گردد که گاه منجر به اعمالی از قبیل ازدواج اجباری و زود هنگام دختران، قتل‌های مربوط به تهیه جهیز یه، سوزاندن زن بیوه به همراه جنازه شوهر، بچه کشی دختران، سوء تغذیه دختران، قتل دختران و زنان به دلیل سوء تفاهمات در روابط خارج از عرف و آداب و رسوم و به انزوا کشیدن زنان می‌شود. برای حمایت از حقوق اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اقشار آسیب‌پذیر راه‌های گوناگونی وجود دارد (Elsan, 2005). یکی از این راه‌ها این است که مردم را تشویق به فرهنگ قانونمداری و رعایت حقوق دیگران نمود و شیوه‌ها و راهکارهای این فرهنگ را از طریق رسانه‌های عمومی تبلیغ کرد. تشویق همه رسانه‌های گروهی اعم از رادیو، تلویزیون، سایت‌های اینترنتی و مطبوعات به نشان دادن چهره‌های مثبت و موثر از افراد آسیب‌پذیر، اجرای حرکت‌های گسترده جهت آشنا کردن مردم با این افراد به مناسبت‌هایی همچون روز جهانی معلولان، سالمندان و کودکان و... آموزش به کودکان از سال‌های نخست تحصیل در خصوص حقوق زنان، اقلیت‌ها و ضرورت احترام به شخصیت آنان و برگزاری برنامه‌های آموزشی جهت گروه‌هایی که با این افراد در ارتباط بیشتری هستند، مانند شوهران، مراقبین و پرستاران و غیره در مورد نحوه صحیح برخورد با این افراد، همگی مواردی هستند که می‌توانند در این راه مفید باشند و پی‌شهاد می‌شود که در قوانین حمایتی از این گروه‌ها نیز پیش‌بینی شود. خطوط اصلی چنین برنامه‌ای باید با مشورت سازمان‌های حمایتی از این گروه‌ها تدوین شوند تا

رسانه‌های گروهی را به ایجاد تصویرهای حساس و دقیق از آنان از طریق رادیو، تلویزیون، فیلم، عکاسی و چاپ تشویق نمایند. در چنین مواردی رکن اساسی آن است که این افراد باید بتوانند مشکلاتشان را برای همگان طرح و راه‌حل‌ها را نیز پیشنهاد کنند.

گنجاندن اطلاعات درباره واقعیت مشکلات و درد و رنج‌های این افراد باید در برنامه آموزشی دوره روزنامه‌نگاری تقویت شود، همچنین در زمینه‌ی آموزش جامعه می‌توان به مواردی از جمله تهیه برنامه‌های آموزشی، هنری و تفریحی رسانه‌ای در مورد توانمندی‌های این افراد با هدف تغییر نگرش جامعه و خانواده‌های این افراد، تهیه بروشورهای آموزشی و گنجاندن واحد درسی خاصی در دوره‌های آموزشی پیش از ازدواج و کادر مراقبین بهداشتی در مورد رعایت نکات لازم در برخورد و ارائه خدمات به این افراد اشاره کرد (Eskandari, 2007). زیرا در بسیاری موارد در مصاحبه‌ها و جلسات بحث گروهی متمرکز به عنوان مثال زنان یا سالمندان و معلولین به افزایش آگاهی شوهران و پزشکان و مراقبان بهداشتی در نحوه برخورد با آنان سخن گفتند که خود نکته‌ای قابل تأمل است. گنجاندن مطالب آموزشی در کتاب‌های درسی دوره‌ی ابتدایی و راهنمایی در ارتباط با توانایی‌ها و محدودیت‌های این گروه، نیازها و مشکلات آن‌ها و نمونه‌هایی از موفقیت‌های آنان در عرصه‌های مختلف فرهنگی می‌تواند راهگشا باشد. هدف تمامی این مطالب باید بر تغییر نگرش دانش‌آموزان به شیوه‌ای باشد که محدودیت‌های این افراد را تنها به عنوان تفاوتی مشابه به تفاوت‌های افراد با یکدیگر بدانند (Sharifian Thani, 2005).

فراهم کردن محیط مناسب و از بین بردن موانع

مناسب سازی محیط و رفع موانع از تدابیری است که بیشتر اختصاص به معلولین و سالمندان دارد. اما به هر حال در مورد زنان سالمند و کودکان معلول نیز موضوعیت دارد. یکی دیگر از راه‌های ایجاد مشارکت اجتماعی برای افراد آسیب‌پذیر، رفع موانع محیطی است که فعالیت‌های اجتماعی آن‌ها را با مشکل جدی روبرو می‌سازد. به علت وجود چنین موانعی غالباً برقراری رابطه‌ی نزدیک و صمیمانه با افراد برای آنان غیر ممکن یا دشوار است. معلولین و سالمندان بسیاری از مشارکت فعالانه در جامعه محروم شده‌اند، به عنوان مثال: عرض درها برای عبور صندلی‌های چرخدار آنان تنگ است. آن‌ها نمی‌توانند از پله‌های ساختمان، اتوبوس‌ها، قطارها و هوایماها بالا بروند و به تلفن و کلیدهای برق دسترسی داشته باشند یا از سرویس‌های بهداشتی استفاده نمایند. موانع دیگری نیز وجود دارد که مانع مشارکت آنان در جامعه می‌شود. برای مثال ارتباط شفاهی که مشکلات دارندگان اختلالات شنوایی را نادیده می‌گیرند و اطلاعات مکتوب به مشکلات نابینایان توجه ندارند. چنین موانعی ناشی از ناآگاهی و بی‌توجهی است. برای کسانی که از اختلالات حرکتی، بینایی، شنوایی یا معلولیت‌های دیگر رنج می‌برند طراحی محیط فیزیکی می‌تواند موانعی برای آن‌ها ایجاد و یا برعکس دسترسی آنان را تسهیل و به مشارکت اجتماعی معلولین امکان بیشتری بدهد. در این راستا هرگاه در مرحله‌ی طراحی نکاتی در نظر گرفته شوند می‌توان با هزینه اندک تسهیلات موثری ایجاد کرد که در زندگی معلولین و سالمندان نقش بسزایی داشته باشد (Elsan, 2005).

در کتابچه آیین نامه فرصت‌ها که از سوی سازمان تدوین شده است و برای همه کشورها با درجات مختلف توسعه قابل استفاده است، با اشاره به بندهای ۱۱۲ و ۱۱۳ برنامه اقدام جهانی برای معلولین چنین آمده است: «محیط فیزیکی باید برای همه از جمله اشخاصی که دچار انواع مختلف معلولیت هستند قابل دسترس باشد». جنبه‌های مختلف دسترسی باید در برنامه‌ریزی و اسکان جمعیت از جمله برنامه‌های مناطق روستایی رعایت شود و بر اساس بند ۱۱۴ «به افراد معلول باید اطمینان داده شود که دسترسی آنان به تمامی ساختمان‌های عمومی و مجتمع‌های مسکونی و شبکه‌های حمل و نقل فراهم خواهد شد (Bozorgmehr, 2007). در این زمینه می‌توان به برخی اقدامات در ایران اشاره کرد. بر اساس این لایحه با مناسب‌سازی فضاهای شهری برای جانبازان و معلولین جسمی - حرکتی مصوب شورای اسلامی شهر تهران در تاریخ ۲۲/۴/۱۳۸۴ شهرداری تهران موظف گردید به منظور اجرایی نمودن مواد قانون جامع حمایت از معلولان مصوب مجلس شورای اسلامی و مصوبه ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری برای افراد معلول جسمی - حرکتی و آئین نامه اجرایی بند (ج) ماده ۱۹۳ قانون برنامه سوم تو

سعه و اجرای مواد قانونی شهرداری نسبت به آماده سازی و مناسب سازی معیار عمومی با اولویت معابر اصلی و نزدیک به تقاطع ها، برای تردد معلولان اقدام نماید. بر این اساس حوزه فنی و عمرانی شهرداری تهران به عنوان دبیر خانه ستاد موظف است ظرف مدت یک ماه پس از ابلاغ مصوبه نسبت به تشکیل ستاد مناسب سازی فضای شهری برای معلولین جسمی و حرکتی اقدام نماید (Bozorgmehr, 2007).

همچنین شهرداری تهران مکلف است همه ساله هنگام تصویب بودجه شهرداری ردیف اعتباری خاص مناسب سازی فضای شهری را برای جانبازان و معلولین پیش بینی و پایدار نماید البته بحث در خصوص موارد رفع موانع و استفاده از تکنولوژی در این خصوص خود بحث دیگری است که شاید جای آن در اینجا نگنجد. اما به طور کلی و مختصر، رفع موانع و مناسب سازی محیط باید در فضاهای شهری مثل پیاده روها، پلها و ایستگاههای مسافر، دستشوییها، پارکینگها و ساختمانهای عمومی و هتلها و مراکز تجاری با نصب آسانسورها، تلفن عمومی و صندوق پست و علائم ویژه و سایر امکانات مناسب با توجه به انواع معلولیتها مورد توجه قرار گیرد (Mohammadi, 2014).

گسترش نقش خانواده و سازمانهای مردم نهاد (NGO)

کاهش نقش دولتها و ناتوانی آنها در حل مسائل کلی جامعه یا عدم توجه آنها به این مقوله، فعالان جامعهی مدنی و تشکلهای داوطلب را به عنوان نیرویی مؤثر به صحنه آورد و پیگیر مطالبات خود نموده و سبب ایجاد چنین سازمانهایی شده است. هرچند سازمانهای مردم نهاد به عنوان پدیدههای جدید، فعالیتهای خود را عمدتاً از دهه ۱۹۵۰ آغاز کرده اند، اما به واسطه نقش غیر قابل انکاری که در زمینههای اجتماعی، حقوقی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی ایفا نموده اند به سرعت در جوامع توسعه یافته و در حال توسعه گسترش یافته و امروزه به عنوان نهادهای جامعه مدنی بستر مناسبی را برای مشارکت اعضای جامعهی ملی در تحقق حاکمیت قانون و همکاری جامعه بینالمللی در رعایت اصول و قواعد حقوق بینالملل فراهم ساخته اند. سازمانهای مردم نهاد به دلیل استقلال خود از دستگاههای دولتی این امکان را در اختیار اشخاص مختلف قرار می دهند که به دور از جنجالهای سیاسی و اجتماعی، هدف قانونی موردنظر خود را در جامعه جامه عمل بپوشاند (Vaezi & Sadeghi, 2008).

این سازمانها در پاسخگویی به بسیاری از مشکلات دوران مدرن، پیگیری مطالبات اقشار مختلف، کمک به توسعه پایدار و ایجاد زمینههای برای مشارکت در توسعه، توانایی زیادی دارند و در واقع رکن سوم جامعه را تشکیل می دهند. عمدهترین اهداف ایجاد سازمانهای مردم نهاد در غالب نیازهای اجتماعی بوده که عبارتند از: جلب مشارکت (بسیج عمومی) - جذب سرمایهها (بسیج منابع) - اطلاع رسانی و آگاهسازی (ارتباطات) - ایجاد، گسترش و تقویت هماهنگی بین دولت و مردم (هماهنگی) - گسترش فطرت عمومی - افزایش بهره وری - ارزیابی و ارزشیابی عمومی - ایجاد، گسترش و تقویت تفاهم بینالمللی مختلف - پایداری در تولید و مصرف.

از آنجا که گستره فعالیت سازمانهای مردم نهاد متنوع و وسیع است لذا نیل به اهداف سازمان مستلزم آن است که نقشها و وظایف متعددی برای آن قائل شد. حتی سازمانهایی که فقط در یک حوزه خاص مانند حمایت از حقوق زنان فعالیت می کنند ناگزیرند برای تحقق هرچه بهتر هدف خود، نقشهای متنوعی را در جامعه ایفا نمایند. بند ۲ ماده ۱۹ میثاق بینالمللی حقوق مدنی و سیاسی، حق تحصیل اطلاعات را یک حق بنیادی بشری برای همه انسانها دانسته است. در این میان موفقیت سازمانهای مردم نهاد در نیل به اهداف خود مستلزم برخورداری از حقوق و امتیازات قانونی کافی در دسترسی به اطلاعات است، به خصوص زمانی که موضوع فعالیت سازمان با مسائل حکومتی آمیخته باشد. پیرو همین اهمیت است که حمایت سازمانهای مردم نهاد از افراد به وسیله ارائه اطلاعات لازم به اقشار آسیبپذیر مهمترین نقش این سازمانها دانسته شده است (Vaezi & Sadeghi, 2008).

از آنجا که خانواده واحدی بنیادی در جامعه شناخته می شود، تلاشها باید در جهت حمایت، پشتیبانی و تحکیم آن، همگام با نظام ارزشهای فرهنگی و در پاسخ به نیازهای اعضای آن صورت گیرد. توانمندسازی خانواده برای مراقبت از اعضا خود نیازمند ایجاد ظرفیتهایی

در خانواده‌ها برای بالا بردن قابلیت‌های آن‌ها در حل مشکل است. بعدی از ابعاد مداخلات حمایتی بر ضرورت رفع تنگناهای مالی و دسترسی خانواده به منابع مادی اولیه موردنیاز مانند خوراک، مسکن و امکانات رفاهی متمرکز است. اما جهت‌گیری اصلی برنامه‌ها، مقولات توانمندسازی و حمایت از خانواده از تمرکز بر تأمین رفاه مادی باید گذر کرده و بر تلاش در زمینه‌ی افزایش سرمایه فرهنگی و اجتماعی خانواده و دسترسی به منابع غیر مالی مانند برخورداری از تأمین و حمایت اجتماعی، فرصت‌های مشروع و آموزش مناسب متمرکز شود. حمایت و پشتیبانی از والدین برای ایفای نقش مطلوب و شایسته در خانواده، ایجاد خصوصیات مثبت و مهارت‌های برخورد با مشکلات رفتاری کودکان، لزوم برقراری ارتباط با سیستم‌های اجتماعی ذی ربط از جمله مدارس، مراکز خدمات حمایتی، مراکز مراقبتی، شناخت بهتر نیازمندی‌های اقشار آسیب‌پذیر و درک نیازهای آنان، ایجاد کفایت لازم برای مراقبت‌های بهداشتی، از جمله رویکردهای نوین برنامه‌های توانمندسازی خانواده است. در این برنامه‌ها بر سنل برنامه، متناسب با نقاط قوت و ضعفی که در خانواده وجود دارد، برنامه‌های فردی و گروهی خاصی برای خانواده‌ها پیش‌بینی می‌کنند. نمونه این برنامه‌های خاص، الزام والدین به فراگیری مهارت‌های فرزندپروری، تأمین نیاز ناتوانان به مصاحبت و هم‌نشینی مطلوب، برطرف کردن آسیب سوء رفتار مزمن اطرافیان، کمک در زمینه رفع مشکلات درمانی آنان، آموزش مهارت‌های تحصیلی به والدین، انجام فعالیت‌های تفریحی و هنری، کمک‌های مادی و کمک‌های مالی به خانواده‌های نیازمند است (Mahdavi, 2018).

نتیجه‌گیری

افراد ناتوان یا کم توان (معلولان) در شمار توان خواهانی هستند که به دلیل کاستی‌های جسمی و روحی خود با خطر بزه دیدگی بیشتری روبه رو هستند. در واقع، بی بهره‌گی یا کم بهره‌گی آنان، بزه‌کاران آینده را برمی‌انگیزد تا با ارتکاب جرم علیه این بزه دیدگان کمابیش بی دفاع درصدد دستیابی به آماج‌های بزهکارانه خود باشند. جرایم جسمانی، جرایم علیه اموال و مالکیت بویژه سرقت و جرایم علیه آسایش عمومی مهمترین جرایمی هستند که امکان دارد علیه این بزه دیدگان روی دهد؛ از همین رو راهبردهای توانمندساز ایشان می‌تواند بر پایه آشنایی با این جرایم پی ریزی و دنبال شود تا میزان آسیب‌های وارد آمده بر این توان خواهان به کمترین میزان خود برسد. (معین، ۱۳۶۳: ۸۳) قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ با برخورداری از نوآوری‌هایی ستودنی، ظرفیت‌های بسیاری را برای انجام حمایت از این گروه در فرآیند کیفری دارد. مهمترین نوآوری قانون یاد شده در این زمینه، فراهم کردن امکان مشارکت سازمان‌های مردم نهاد حمایت کننده از معلولان در دادرسی است.

همچنین با بررسی کامل قانون مجازات اسلامی و قوانین مربوطه مشخص گشت که مقنن کیفری در ایران، معلولین را جزء بزه دیدگان خاص مورد حمایت قلمداد ننموده و مرتکبین بزه علیه معلولین را که به جهت ناتوانی بزه دیده و تاثیر مسلم آن بر سهولت ارتکاب جرم علیه ایشان، اقدام به انتخاب این اهداف بی دفاع برای ارتکاب بزه می‌نمایند را مستحق مجازات شدیدتر نمی‌داند و همینطور به غیر از دو مورد خاص سوءاستفاده مالی از ضعف نفس محجور و رها ساختن فرد عاجز از محافظت خویش، بسیاری موارد اعمال خشونت و محدودیت علیه معلولین نیز که برخاسته از ضعف و ناتوانی در دفاع می‌باشد، جرم انگاری نشده که موجبات تجری بزه‌کاران بالقوه و همین طور بزه دیدگی مکرر معلولین بزه دیده را فراهم خواهد آورد.

رویه قضایی نیز در این عرصه نقش کم رنگی داشته و کمتر در حیطه اختیارات قانونی و با استفاده از ابزارهای قضایی موجود، سعی در ایفای نقش حمایتی نموده و معمولاً تفاوتی میان آرای صادره در موارد وقوع بزه علیه معلولین با افراد سالم مشاهده نمی‌شود. لذا می‌توان گفت سیاست جنایی ایران در قبال مسئله بزه دیدگی معلولین کمتر دارای رویکرد افتراقی و اقدامات حمایتی موثر می‌باشد.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازن اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازن و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

References

- Anvari, H. (2007). *Sokhon Compact Farshang, two volumes* (first ed.). Sokhon Publications.
- Bozorgmehr, S. (2007). *The Rights of the Disabled in Iran's Laws*. Master's Thesis of Beheshti University.
- Dadban, H., & Aghaei, S. (2008). deterrence and its role in crime prevention. *Law Quarterly*, 3.
- Ebrahimi, S. (2008). broad and narrow approaches to prevention and their effects. *Legal Education Quarterly*(12).
- Elsan, M. (2005). Rights of Victims from Theoretical Oblivion to International Follow-up. *Judicial Law Journal*(53).
- Elwani, S., & Kohzadi, M. (2019). Prevention of Victimization of Disabled Persons in Iran's Crime Policy. In.
- Eskandari, A. K. (2007). Ways to support bystanders in the criminal policy of Islam and international documents. *Ma'arafat Monthly*(134).
- Gessen, R. (2022). *Theoretical Criminology* (M. Kaynia, Trans.). In.
- Jafari Langroudi, M. J. (2019). *Law Terminology* (16th ed.). Ganj Danesh Library.
- Jalali Farahani, A. H. (2007). social prevention of cybercrimes. *Rahevard Noor Quarterly*(year, No. 24).
- Mahdavi, M. (2018). *Prevention of crime*. Neshar Samet.
- Mirkhalili, S. M. (2007). Development of cities and the necessity of situational prevention of crime. *Faslanama Haqoq*(3).
- Mohammadi, Q. (2014). Victims' Rights from Theoretical Oblivion to International Follow-up. *Judicial Law Journal*(53).
- Najafi Abrandabadi, H. A. (2002). lectures on criminology, master's course of Qom Higher Education Complex, compiled by Mehdi Seyedzadeh. In.
- Samavati, P. (2004). The visually impaired". *Judicial Law Journal*(52).
- Samavati, P. (2008). *Visually Impaired Children in Radiological Criminology Approaches in Iranian and English Laws*. Doctoral Dissertation of Beheshti University.
- Sharifian Thani, M. (2005). girls and women with physical-motor disabilities. In *a book on empowerment* (Vol. 2).
- Tabatabaei, S., Neshat, N., & Saeed. (2013). Cultural Rights of the Disabled, Qom: Publication of the Office of the Disabled Culture. In.
- Tavajjohi, A. A. (2008). Criminal policy of supporting bystanders. *Qom Higher Education Society Magazine*(4).
- Vaezi, T., & Sadeghi, M. (2008). Obstacles to the Formation and Efficiency of Non-Governmental Organizations in Iran. *Journal of Legal Research*, 15.